

УДК 330.338

С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>
А. П. Шило,
аспірант, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3777-1626>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.3.58

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВПЛИВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

S. Tulchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
A. Shylo,
Postgraduate student, National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

FUNCTIONAL IMPACT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES ON THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TERRITORIES IN MODERN CONDITIONS

Метою дослідження виступає виокремлення засад функціонального впливу малого та середнього бізнесу на розвиток територій в сучасних умовах. Встановлено, що малий та середній бізнес відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку країни в цілому та територій зокрема, виконуючи низку ключових функцій. Визначено роль малого та середнього бізнесу у розвитку територій. На малий та середній бізнес припадають й інші соціально-економічні функції, до яких відносяться: формування середнього класу та конкурентного середовища, забезпечення зайнятості, генерування та впровадження інноваційних проєктів, сприяння саморозвитку територій. Встановлено, що для підвищення ролі малого та середнього бізнесу у розвитку територій важливим є ступінь готовності різних регіонів до впровадження системного стратегічного планування, адже ефективність підтримки малого та середнього бізнесу значною мірою залежить від наявності та реалізації регіональних стратегічних документів. З'ясовано стан стратегічного розвитку територіальних громад та виконання першого етапу стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 рр. Встановлено, що, сприяючи підвищенню якості життя на територіях, малий та середній бізнес виступає рушійною силою економічного розвитку, формуючи основу для подальшого зростання.

The purpose of the study is to identify the principles of the functional impact of small and medium-sized businesses on the development of territories in modern conditions. It has been established that small and medium-sized businesses play an important role in the socio-economic development of the country as a whole and territories in particular, performing a number of key functions, namely: contributing to demonopolization processes and stimulating the development of competition, including various resources in economic circulation, increasing the efficiency of market processes, increasing the flexibility of production and reducing commercial risks; creating additional jobs, supporting and ensuring the development of the middle class, reducing social tension in society, increasing the flexibility and adaptability of the economy, contributing to the democratization of society and improving the economic management system. The role of small and medium-sized businesses in the development of territories has been determined, which

includes: increasing economic stability and diversification of the economy, creating jobs and increasing employment of the population of territories, stimulating innovative economic development, strengthening social stability, stimulating competition and improving the quality of goods and services, promoting the development of local infrastructure and supporting local socio-economic development initiatives. Small and medium-sized businesses also have other socio-economic functions, which include: forming a middle class and a competitive environment, ensuring employment, generating and implementing innovative projects, promoting self-development of territories. It has been established that in order to increase the role of small and medium-sized businesses in the development of territories, the degree of readiness of different regions to implement systematic strategic planning is important, since the effectiveness of supporting small and medium-sized businesses largely depends on the availability and implementation of regional strategic documents. The state of strategic development of territorial communities and the implementation of the first stage of the regional development strategy for 2021—2027 has been clarified. It has been established that, contributing to the improvement of the quality of life in the territories, small and medium-sized businesses act as a driving force of economic development, forming the basis for further growth. The innovative potential of small and medium-sized businesses in modern conditions is an important factor for the sustainable development of territories, as it allows them to quickly adapt to new economic conditions, ensuring flexibility and adaptability to changing market requirements.

Ключові слова: малий та середній бізнес, територіальні громади, території, регіони, функції.

Key words: small and medium-sized businesses, territorial communities, territories, regions, functions.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Малий та середній бізнес відіграє ключову роль у розвитку країни та її територій. Сучасні виклики соціально-економічного розвитку в Україні характеризуються високим рівнем загроз та ризиків, що викликані, перш за все, воєнними діями на території країни. Малий та середній бізнес здатний швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, здійснювати перебудову та реагувати на зміни попиту. Окрім цього, на малий та середній бізнес припадають й інші соціально-економічні функції, до яких відносяться: формування середнього класу та конкурентного середовища, забезпечення зайнятості, генерування та впровадження інноваційних проєктів, сприяння саморозвитку територій тощо. Проте, малий та середній бізнес вимагає підтримки державних та місцевих органів влади. З огляду на окреслене дослідження малого та середнього бізнесу є актуальним та своєчасним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика щодо розвитку малого та середнього бізнесу в сучасних реаліях соціально-економічного розвитку країни висвітлюється у працях вітчизняних дослідників, а саме: В. Васюти [1], З. Варналія, М. Козоріза, В. Ключковської [3], М. Клименка [9—10], О. Кузьміна, Р. Мірошника [4], Л. Сачинської [5], С. Со-

боля, Н. Ситника [7], В. Третяка [8] та інших. Аспекти, які пов'язані із територіальним розвитком і малим та середнім бізнесом знайшли своє відображення у працях М. Бутко, Б. Данилишина, О. Попело, Р. Тульчинського та інших.

Проте, питання щодо функціонального впливу малого та середнього бізнесу на розвиток територій в сучасних умовах залишаються актуальними та вимагають подальших наукових розвідок.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження виступає виокремлення засад функціонального впливу малого та середнього бізнесу на розвиток територій в сучасних умовах. Для досягнення окресленої мети авторами було поставлено та вирішено ряд завдань, зокрема:

- обґрунтовано актуальність даного дослідження;
- визначено роль малого та середнього бізнесу у соціально-економічному розвитку країни та її територій;
- виокремлено основні виклики, що стримують розвиток малого та середнього бізнесу;
- визначено роль малого та середнього бізнесу у розвитку територій;
- з'ясовано стан стратегічного розвитку територіальних громад та виконання першого етапу стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 рр.

Рис. 1. Малий та середній бізнес як детермінанта розвитку територій

Джерело: побудовано авторами.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Малий та середній бізнес відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку країни в цілому та територій зокрема, виконуючи низку ключових функцій [3, с. 91; 7, с. 84; 11]:

- сприяє процесам демонополізації та роздержавлення економіки, стимулюючи розвиток конкуренції та формування нових суб'єктів ринкового середовища, орієнтованих на попит та конкурентні переваги;

- включає в економічний обіг різноманітні ресурси, такі як матеріальні, природні, фінансові, людські та інформаційні, які часто залишаються поза увагою великих корпорацій;

- підвищує ефективність ринкових процесів, забезпечуючи еластичність ринкової структури, регулюючи попит, пропозицію та ціни, компенсуючи втрати на ринку під час реструктуризації великих компаній та задовольняючи специфічні місцеві потреби;

- звільняє великі підприємства від необхідності виробляти дрібносерійну або малорентабельну продукцію, що дозволяє зосередитись

на більш вигідних напрямках і покращує їхню ефективність. Співпраця з малим бізнесом дає великим компаніям можливість підвищити гнучкість виробництва і зменшити комерційний ризик;

- створює додаткові робочі місця для працівників, які вивільняються в результаті реструктуризації великих підприємств;

- підтримує розвиток середнього класу та активність населення, що є основою для економічних реформ і стабільності суспільства;

- зменшує соціальну напругу через зниження майнової нерівності та підвищення рівня доходів населення;

- підвищує гнучкість економіки, адаптуючи її до умов сучасної відкритої економіки та швидкоплинних ринкових вимог;

- вносить внесок у демократизацію суспільства та вдосконалення системи економічного управління, сприяючи більш ефективному функціонуванню ринкових механізмів.

Проте, незважаючи на все вище викладене, малий і середній бізнес в Україні стикається з

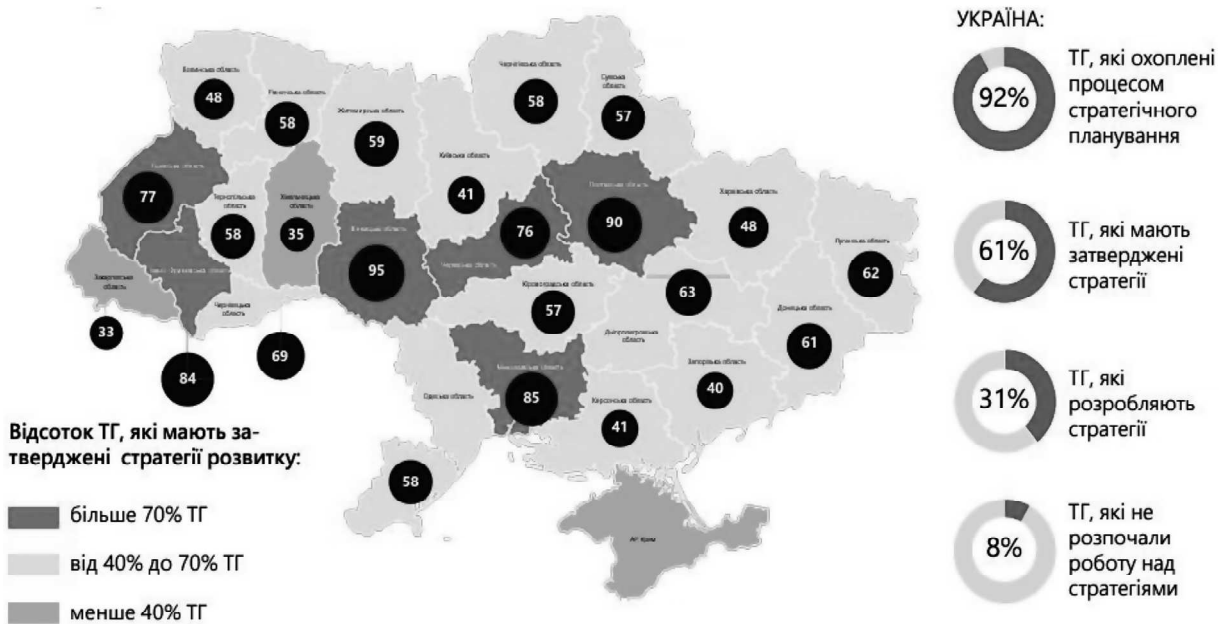

Рис. 2. Стан затвердження стратегічних документів у розрізі регіонів станом на 1 липня 2024 року

Джерело: за даними Міністерства відновлення розвитку громад, територій та інфраструктури України [5].

серйозними перешкодами, які значно обмежують його вплив на регіональну економіку та стабільність. Особливо це стає помітним у контексті поточної економічної ситуації, яка вимагає глибшого аналізу умов, що впливають на малий і середній бізнес, і розробки дієвих стратегій підтримки на державному рівні.

Основні виклики, що стримують розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, включають [1, с. 208; 3, с. 92; 4, с. 66; 6, с. 47; 9 с. 45]:

- повномасштабну війну, яка негативно впливає на економіку країни у всіх сферах без винятку;

- зниження рівня інвестицій через відсутність стимулів для вкладень, постійні обстріли та загрозливу ситуацію, яка ще більше відлякує потенційних інвесторів;

- труднощі з доступом до кредитів;
- високий рівень податкового навантаження та складну систему звітності;

- недовіру підприємців до стабільності умов ведення бізнесу;

- відсутність чіткої державної політики щодо підтримки підприємництва;

- адміністративні бар'єри;

- надмірне втручання державних органів у діяльність бізнесу;

- високий рівень корупції, нестабільність бізнес-середовища та рейдерство, що збільшує ризики та витрати підприємців;

- нестачу кваліфікованих кадрів, відсутність підприємницьких навичок у працівників, недосконалість системи професійної підготов-

ки, перепідготовки та підвищення кваліфікації для потреб бізнесу.

Нижче наведений рисунок ілюструє основні функції малого та середнього бізнесу, які мають значний вплив на розвиток територій, демонструючи ключові аспекти його ролі в економічному зростанні та соціальній стабільності територій (рис. 1).

Відповідно, виходячи із вище означеного, важливим фактором у контексті дослідження ролі малого та середнього бізнесу у розвитку територій є ступінь готовності різних регіонів до впровадження системного стратегічного планування, адже ефективність підтримки малого та середнього бізнесу значною мірою залежить від наявності та реалізації регіональних стратегічних документів. Регіони з затвердженими стратегіями розвитку мають більш упорядкований підхід до формування сприятливого бізнес-середовища, розвитку інфраструктури, залучення інвестицій та стимулювання підприємницької активності (рис. 2). Відсутність таких документів чи їх низька якість можуть обмежувати можливості малого та середнього бізнесу для розвитку, особливо в умовах повоєнного відновлення, коли потрібні чіткі орієнтири та комплексна підтримка з боку держави та місцевих органів влади.

Представлені на рис. 2 дані дають можливість зазначити, що найменша кількість територіальних громад, які розробили та затвердили документи стратегічного розвитку, зна-

ходиться у Закарпатській (33 %), Хмельницькій (35 %), Запорізькій (40 %), Херсонській (41 %) та Київській (41 %) областях. Така ситуація не сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, оскільки затвердження стратегічних програм у будь-якому разі спрямовано на територіальний розвиток, який неможливий без участі малого та середнього бізнесу. Найбільший відсоток територіальних громад, що мають затверджені стратегії розвитку, припадає на Вінницьку (95 %), Полтавську (90 %), Івано-Франківську (84 %), Львівську (77 %) та Черкаську (76 %) області [5].

За даними Міністерства відновлення розвитку громад територій та інфраструктури України 850 організацій надають підтримку територіальним громадам у розробці та реалізації власних стратегій їх розвитку.

За даними звіту за підсумками внутрішнього оцінювання першого етапу реалізації Стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки та виконання плану заходів з її реалізації за 2021—2023 роки [2] щодо досягнення оперативних цілей в рамках Стратегії II відносно реалізації другої оперативної цілі "Сприяння розвитку підприємництва, підтримка інтернаціоналізації бізнесу у секторі малого та середнього підприємництва" зазначається, що вона не досягнута. Причиною цього являється те, що з трьох окреслених завдань даної оперативної цілі (Сприяння розвитку підприємництва, підтримка інтернаціоналізації бізнесу у секторі малого та середнього підприємництва) два завдання були призупинені, а третє — не розпочате. На реалізацію заходів було залучено 2362,92 тис. грн, у тому числі з державного бюджету — 236,92 тис. грн, місцевих бюджетів — 2126,00 тис. грн [2]. Нажаль, наведені дані також не говорять на користь активізації розвитку малого та середнього бізнесу територій України.

ВИСНОВКИ

Сприяючи підвищенню якості життя на територіях, малий і середній бізнес виступає рушійною силою економічного розвитку, формуючи основу для подальшого зростання. Інноваційний потенціал малого та середнього бізнесу є важливим фактором для сталого розвитку територій, оскільки він дозволяє швидко пристосуватися до нових економічних умов, забезпечуючи гнучкість та адаптивність до змінних вимог ринку.

Соціальний вплив малого та середнього бізнесу є не менш значущим. Забезпечуючи додаткові робочі місця, малий і середній бізнес

сприяє підвищенню доходів місцевого населення, що позитивно впливає на соціальну стабільність. Підприємства цього сектору часто беруть участь у фінансуванні місцевих соціальних проєктів, підтримуючи ініціативи громад та сприяючи розвитку місцевої інфраструктури, що зміцнює соціальні зв'язки в громадах, покращує якість життя і знижує міграцію до великих міст — відповідно, виступає позитивним фактором для соціально-економічного розвитку територій.

Подальших досліджень вимагають питання розвитку інноваційного малого та середнього бізнесу, що сприятиме виходу підприємств на нові та міжнародні ринки, підвищенню конкурентоспроможності територій, та самодостатності територіальних громад.

Література:

1. Васюта В., Лобас В., Зубко О. Сучасні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Галицький економічний вісник. 2024. № 2 (87). С. 207—213.
2. Звіт за підсумками внутрішнього оцінювання першого етапу реалізації стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки та виконання плану заходів з її реалізації за 2021—2023 роки. URL: https://mtu.gov.ua/files/GetFileAttachment_0306_1.pdf (дата звернення до ресурсу 05.12.2024).
3. Ключковська В. О., Ключковський О. В., Трегубов О. С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. Економіка і організація управління. 2023. № 1 (49). С. 89—98.
4. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління. 2020. Т. 4. № 1. С. 63—71.
5. Моніторинговий звіт щодо стану розроблення та затвердження стратегічних документів у територіальних громадах. URL: <http://surl.li/cinjlc> (дата звернення до ресурсу 10.12.2024).
6. Сачинська Л. Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2023. № 3. С. 45—38.
7. Ситник Н. С., Козак С. І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 26-1. С. 83—87.

8. Третяк В., Чень Ю. Збереження стійкості та визначення можливостей розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу. Проблеми економіки. 2023. № 3 (57). С. 112—118.

9. Тульчинська С. О., Клименко М. О. Розвиток малого та середнього підприємництва в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 3. С. 43—47.

10. Тульчинська С., Клименко М. Інвестиційна діяльність підприємств малого та середнього бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2024. № 330 (3). С. 383—388.

11. Тульчинська С.О., Кочетова В. Є. Шляхи оптимізації витрат українських підприємств малого і середнього бізнесу з урахуванням європейського досвіду. Ефективна економіка. 2024. Вип. 10. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4844/4886> (дата звернення до ресурсу 11.10.2024).

References:

1. Vasiuta, V., Lobas, V. and Zubko, O. (2024), "Current problems of small business development in Ukraine", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 2, no. 87, pp. 207—213.

2. Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine (2024), "Report on the results of the internal evaluation of the first stage of the implementation of the regional development strategy for 2021—2027 and the implementation of the action plan for its implementation for 2021—2023", available at: https://mtu.gov.ua/files/Get-FileAttachment_0306_1.pdf (Accessed 5 December 2024).

3. Klochkovska, V.O., Klochkovskiy, O.V. and Trehubov, O.S. (2023), "Macroeconomic aspects of restoring the functioning of small and medium-sized businesses in the context of the post-war reconstruction of the national economy of Ukraine", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1, no. 49, pp. 89—98.

4. Miroshnyk, R.O. and Prokopieva, U.O. (2020), "Development of small and medium-sized businesses in Ukraine: problems and prospects", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politechnik"*. Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia, no. 4, vol. 1, pp. 63—71.

5. Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine (2024), "Monitoring report on the status of the development and approval of strategic documents in territorial communities", available at: <http://surl.li/cinjlc> (Accessed 10 December 2024).

6. Sachynska, L. (2023), "Current state and problems of entrepreneurship development in

Ukraine. *Bulletin of Khmelnytsky National University*", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 45—38.

7. Sytnyk, N.S. and Kozak, S.I. (2018), "The role of small and medium-sized businesses at the current stage of development of the economy of Ukraine", *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 26, no. 1, pp. 83—87.

8. Tretiak, V. and Chen, Yu. (2023), "Maintaining sustainability and determining the development opportunities of small and medium-sized businesses", *Problemy ekonomiky*, vol. 3, no. 57, pp. 112—118.

9. Tulchynska, S.O. and Klymenko, M.O. (2024), "Development of small and medium-sized businesses in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 43—47.

10. Tulchynska, S. and Klymenko, M. (2024), "Investment activity of small and medium-sized businesses", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 330, no. 3, pp. 383—388.

11. Tulchynska, S.O. and Kochetova, V.Ye. (2024), "Ways to optimize the costs of Ukrainian small and medium-sized businesses taking into account European experience", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 10, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4844/4886> (Accessed 10 October 2024).

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663